

دانشکده حقوق و الهیات

گروه حقوق جزا و جرم شناسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A.)

گرایش حقوق جزا و جرم شناسی

موضوع

سوءاستفاده‌های مالی مدیران و کارمندان دولتی در حقوق کیفری ایران

استاد راهنما

دکتر محمد رضا شادمانفر

استاد مشاور

دکتر راضیه قاسمی

نگارش

مرضیه فرخیان برفه

مهر ۱۳۹۶

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی (ره)

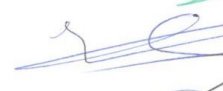
دانشکده حقوق والهیات

گرایش حقوق جزا و جرم شناسی

تأییدیه‌ی اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه‌ی دفاع از پایان‌نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه‌ی نهایی پایان‌نامه خانم مرضیه فرخیان برفه را تحت عنوان سوءاستفاده‌های مالی مدیران و کارمندان دولتی در حقوق کیفری ایران در رشته حقوق جزا و جرم شناسی از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه‌ی کارشناسی ارشد پیشنهاد می‌کنند.

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضا
-------------------	--------------------	-----------	------

۱- استاد راهنما:	دکتر محمد رضا شادمان فر	استادیار	
۲- استاد مشاور:	دکتر راضیه قاسمی	استادیار	
۳- استاد داور:	دکتر مجتبی فرهمند	استادیار	
۴- استاد داور:	دکتر راضیه عبدالصمدی	استادیار	
۵- مدیر گروه:	دکتر امیر مقامی	استادیار	

تقدیم به:

شهید سید عبدالحسین دستغیب شیرازی، او که در برهه‌ای از زمان طلوع کرد، درخشید و بشریت را تا ابد مدیون نفس‌های گرم خود کرد.

سپاسگزاری:

تشکر از خدای مهربان به خاطر بنده بسیار شبیه خودش، جناب آقای دکتر محمدرضا شادمانفر بی نهایت از ایشان ممنونم.

اما بعد

بر خود لازم می دانم قدردان وجود پرمهر و دعای پربرکت مادر عزیزم باشم. همچنین از مسئول دلسوز کتابخانه ی دانشگاه، جناب آقای افراز و داوران محترم تشکر و قدردانی می کنم.

چکیده

در عرصه قانونگذاری به نوع خاصی از افراد و موضوعات، توجه می‌شود و قوانین مربوط به آن‌ها در وضعیتی خاص تبیین می‌شود. از آن جمله است وضعیت کارکنان و کارمندان دولت که به واسطه‌ی ارتباط با حاکمیت از حمایتی ویژه برخوردار و بر مبنای همین حمایت و به تبع آن کسب اعتبار، متولی انجام امور دولتی می‌شوند. حال اگر آن‌ها از حمایت مورد نظر سوء استفاده کنند و در راستای وظایف شغلی خود مرتکب تخلف شوند، به موجب قوانین موبوط به «تعديات مامورين دولت» قابل پیگرد و مجازاتند. تصرف غير قانونی در وجوه و اموال دولتی، تدلیس در معاملات دولتی و بزه اخذ پورسانت از بارزترین و شایعترین مصادیق در این خصوص هستند که در هر کدام از این جرایم مامور دولت با سوءاستفاده از موقعیت خود مرتکب جرم می‌شود. در واقع نظر ما در این جا عناوین مجرمانه‌ای است که قانون‌گذار در مواد ۵۹۸ و ۵۹۹ و همچنین ماده ۶۰۳ قانون مجازات اسلامی به آن پرداخته است. روش تحقیق در این پژوهش به صورت توصیفی تحلیلی می‌باشد. منظور از سوء استفاده‌های مالی در این جرایم قصد خارج کردن دایمی موضوع از استیلاي دولت و عموم نیست بلکه شامل هر نوع استفاده غیر مجاز یا تقصیر جزایی می‌گردد. اموال موضوع این جرایم منحصر به اموال منقول نیست. رفتار مرتکب در این جرایم می‌تواند به صورت فعل یا ترک فعل باشد. در همه موارد این جرایم انتفاع مرتکب جرم یا ورود ضرر مالی به دولت شرط تحقق این جرایم نمی‌باشد.

کلیدواژه‌ها: جرایم مالی، مدیران و کارمندان دولتی، اموال دولتی، دولت، حقوق کیفری

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	
۱- بیان مسئله.....	۱
۲- پیشینه تحقیق.....	۳
۳- ضرورت و نوآوری تحقیق.....	۴
۴- بیان سؤال‌های تحقیق.....	۵
۵- فرضیه‌ها.....	۵
۶- هدف‌ها و کاربردهای مورد انتظار از انجام تحقیق.....	۵
۷- روش تحقیق.....	۵
۸- ساماندهی تحقیق.....	۶

فصل اول: تصرف غیر قانونی کارمندان دولت در اموال دولتی

بخش اول: تعریف و پیشینه تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی.....	۸
گفتار اول: تعریف تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی و عمومی.....	۸
گفتار دوم: اهمیت اموال بیت المال از دیدگاه اسلام.....	۱۰
گفتار سوم: سیر قوانین مربوط به تصرف غیر قانونی در ایران.....	۱۳
بخش دوم: رکن مادی جرم تصرف غیر قانونی کارمندان دولت در اموال دولتی.....	۱۷
گفتار اول: رفتار مادی فیزیکی.....	۱۷
۱- استفاده غیرمجاز.....	۱۷
۲- مصرف وجوه درمحل که در قانون اعتباری بر آن منظور نشده است.....	۱۸
۳- مصرف وجوه در غیر مورد معین.....	۱۹

- ۴- تعهد زاید بر اعتبار ۲۰
- ۵- اهمال و تفریط منجر به تضییع اموال و وجوه دولتی و عمومی ۲۱
- گفتار دوم: موضوع جرم ۲۲
- ۱- وجوه ۲۳
- ۲- مطالبات ۲۳
- ۳- حواله ها ۲۴
- ۴- سهام و اسناد و اوراق بهادار ۲۴
- ۵- اموال دولتی ۲۵
- گفتار سوم: شخصیت مرتکب ۲۵
- ۱- مفهوم مستخدم دولت ۲۶
- ۲- مفهوم شخص در حکم مستخدم دولت ۲۷
- گفتار چهارم: اموال حسب وظیفه به مامور سپرده شده باشد ۲۸
- بخش سوم: رکن معنوی ۳۰
- گفتار اول: اهمال و تفریط منجر به تلف شدن اموال دولتی ۳۰
- گفتار دوم: رکن معنوی در استفاده و مصرف غیر مجاز ۳۰
- بخش چهارم: ضمانت اجرا ۳۱
- گفتار اول: مجازات ۳۱
- گفتار دوم: مسئولیت مدنی ۳۲

فصل دوم: تدلیس در معاملات دولتی

- بخش اول: قراردادهای دولتی مورد حمایت سیاست جنایی ایران ۳۴
- گفتار اول: دولت و اعمال دولتی ۳۴

۱- اعمال حاکمیت	۳۵
۲- اعمال تصدی گری	۳۵
گفتار دوم: تقسیم بندی قراردادها و معاملات دولتی	۳۶
گفتار سوم: نظام حقوقی قراردادهای دولتی	۳۸
۱- قواعد شکلی انعقاد قرارداد	۳۸
۲- قواعد ماهوی انعقاد قرارداد	۴۱
بخش دوم: بررسی حقوقی جرم تدلیس در معاملات دولتی	۴۲
گفتار اول: مختصات کلی مربوط به جرم	۴۲
۱- سابقه تاریخی	۴۳
۲- معنای لغوی تدلیس	۴۶
۳- معنای اصطلاحی تدلیس	۴۷
۴- مفهوم معامله	۴۸
۵- مفهوم مزایده و مناقصه	۴۸
۶- مفهوم معاملات دولتی	۴۹
۷- مفهوم تدلیس	۵۰
گفتار دوم: تعریف کلی جرم تدلیس در معاملات دولتی:	۵۰
گفتار سوم: محدودیت‌ها و جرائم قانونی در معاملات دولتی	۵۱
۱- از قانون اساسی	۵۱
۲- از قانون مجازات اسلامی	۵۱
۳- از قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب سال ۱۳۸۱	۵۳
۴- قانون مجازات تبانی در معاملات دولتی مصوب ۱۳۴۸/۳/۱۹	۵۳

- ۵- از قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷/۹/۱۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام اسلامی ۵۳
- گفتار چهارم: منع مداخله وزراء و... در معاملات دولتی و کشوری..... ۵۴
- گفتار پنجم: نمای کلی جرم تدلیس در معاملات دولتی ۵۶
- بخش سوم: ارکان و عناصر تشکیل دهنده ی جرم تدلیس در معاملات دولتی ۵۷
- گفتار اول: عنصر قانونی ۵۷
- گفتار دوم: عنصر مادی ۵۷
- ۱- توسل به تدلیس یا تقلب در معامله ۵۸
- ۲- کسب منفعت برای خود یا دیگری ۵۸
- ۳- نتیجه ۵۸
- گفتار سوم: عنصر معنوی جرم ۵۸
- ۱- سوء نیت عام ۵۹
- ۲- سوء نیت خاص ۵۹
- بخش چهارم: مجازات و محکومیت در موضوع ماده ۵۹۹ (ق.م.ا) ۵۹

فصل سوم: بزه اخذ پورسانت

- بخش اول: تبیین مفاهیم و پیشینه بزه اخذ پورسانت ۶۲
- گفتار اول: مفهوم لغوی و اصطلاحی بزه پورسانت ۶۲
- ۱- مفهوم لغوی ۶۲
- ۲- مفهوم اصطلاحی ۶۳
- گفتار دوم: پیشینه بزه اخذ پورسانت ۶۵
- بخش دوم: مبانی و عناصر بزه اخذ پورسانت در حقوق کیفری ایران ۷۰

گفتار اول: مبانی جرم انگاری بزه اخذ پورسانت	۷۰
۱- مبانی شرعی	۷۰
۲- مبانی عقلی	۷۱
گفتار دوم: عناصر بزه اخذ پورسانت	۷۲
۱- عنصر قانونی در بزه اخذ پورسانت	۷۲
۲- رکن مادی در بزه اخذ پورسانت	۷۵
۳- شرکت و معاونت در بزه اخذ پورسانت	۸۲
۴- عنصر روانی در بزه اخذ پورسانت	۸۴
بخش سوم: چگونگی واکنش در قبال بزه اخذ پورسانت	۸۴
گفتار اول: پاسخهای کیفری	۸۵
گفتار دوم: پاسخهای غیر کیفری	۸۷
نتیجه گیری	۹۰
پیشنهادهات	۹۳
منابع و مآخذ	۹۴
Abstract	۱۰۱

سوءاستفاده آن‌ها از موقعیت اجتماعی و مالی که به تبع امر حکومتی به آن‌ها اعطا گردیده بیشتر احساس می‌گردد.

در کشور ما ضرورت تدوین مقرراتی جهت ساماندهی مناسبات مالی دولت موجب گردید برای نخستین بار در ۲۱ صفر سال ۱۳۲۹ هجری قمری برابر با ۱۲۹۰ هجری شمسی، قانون محاسبات عمومی در ۱۴۱ ماده به تصویب رسد و طبیعتاً وجود سیستم و سامان مالی دولت ضرورت نظارت بر حسن رعایت مقررات و همچنین مجازات متخلفین مالی را ایجاب می‌کرد. لذا در سال ۱۳۰۴ مقنن ضمن تصویب قانون مجازات عمومی با وضع مواد ۱۵۲ الی ۱۵۹ مجازات‌هایی را برای تخلفات و تعدیات مامورین دولتی نسبت به حقوق و اموال دولتی تعیین نمود و در سال ۱۳۰۷ با تصویب قانون تشکیل دیوان جزای عمال دولت، سازمانی جهت رسیدگی به موارد تخلف کارکنان دولتی تشکیل گردید.

جرائم ارتكابی از سوی مامورین دولت، به طور کلی ممکن است در چند قالب صورت پذیرد. نخست جرائمی که کارکنان دولت به عنوان یکی از آحاد مردم و بدون ارتباط با وظیفه‌ای که از سوی دولت و حکومت به آن‌ها سپرده شده، مرتکب می‌گردند مانند سرقت، فحاشی، کلاهبرداری و نظایر آن. دوم جرائم ارتكابی از سوی مامورین دولت که به نوعی مرتبط و یا ناشیه از اقتدارات حکومتی و دولتی آن‌ها می‌باشد که جرائم نوع اخیر خود به دو دسته کلی قابل تقسیم هستند:

الف) تعدی و تعرض به حقوق و اموال خصوصی افراد از قبیل ارتشا، تسلط غیر قانونی بر اموال مردم، توقیف غیر قانونی، اعمال شکنجه، تجاوز به مکاتبات و مراسلات خصوصی افراد، استراق سمع و...

ب) تجاوز به حقوق و اموال عمومی از قبیل اختلاس، تصرف غیرقانونی در اموال دولتی، تدلیس و تحصیل منفعت از معاملات دولتی و....

به جهت گستردگی مطلب، در این متن تعدی مامورین دولتی و عمومی نسبت به اموال دولتی و عمومی مورد بررسی قرار خواهد گرفت. با عنایت به فصل سیزدهم از کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی که به تعدی مامورین دولتی نسبت به اموال دولت‌ها و عمومی اختصاص داده شده، موضوع مورد بحث در این متن به جرایم تصرف غیرقانونی در اموال دولتی، تدلیس در معاملات دولتی و بزه اخذ پورسانت اختصاص داده شده است.

۲- پیشینه تحقیق

۱. مسعود عنایتی (۱۳۹۱)، در مقاله‌ای با عنوان «تدلیس در معاملات دولتی»، به بررسی معاملات دولتی پرداخته، و بیان نموده است که معاملات دولتی در معنی اخص تنها شامل عقود که جنبه مالی دارند می‌گردد، و در دو قالب مزایده و مناقصه صورت می‌گیرد. این معاملات تابع حقوق خصوصی بوده و در صورت اختلاف در مورد آن‌ها در دادگاه‌های عمومی قابل رسیدگی می‌باشند. در ادامه به این موضوع می‌پردازد که از آنجا که در معاملات دولتی نیز امکان وقوع جرم وجود دارد، و یکی از راه‌های ارتکاب جرم، تدلیس در معاملات دولتی می‌باشد، و این مقوله در تقسیم‌بندی جرایم علیه اموال و مالکیت قرار می‌گیرد، قانونگذار در مادتين ۵۹۸ و ۵۹۹ قانون مجازات اسلامی بدان پرداخته است. ایشان ذکر نموده است که جرم تدلیس در معاملات دولتی از جمله جرایم مربوط به مستخدمین و مأمورین دولتی به معنای عام می‌باشد. در ادامه مقاله بر تشدید جرایم معاملات دولتی جهت ایجاد امنیت اقتصادی تاکید شده است.

۲. روان بخش یزدانی (۱۳۸۷)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی ارتشاء، کمیسیون و پورسانت» ، ابتدا به بررسی فساد اداری و انواع آن پرداخته است، و در ادامه به بررسی حقوقی جرم ارتشا و اخذ پورسانت با استفاده از قوانین موجود پرداخته، و در نهایت راهکارهای جلوگیری از این جرم را پیشنهاد داده است.

۳. محمد باقر قربان زاده (۱۳۴۶)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی جرم در معاملات دولتی و تبانی در آن»، نتیجه گرفته است که با وجود تأکید قانونگذار در قوانین برنامه اول تا چهارم توسعه بر کاهش حجم و اندازه دولت و محدود کردن حوزه وظایف و اختیارات دولت به امور حاکمیتی و واگذاری تصدی‌های اقتصادی، اجتماعی و ... به بخش غیردولتی، امروزه کماکان دولت متصدی اصلی بسیاری از امور غیرحاکمیتی است. در چنین حالتی، طبیعی است که حجم معاملات دولتی بسیار بالا و گسترده باشد. از طرفی، چون همواره زمینه تحقق فساد و تقلب در بخش دولتی در همه عرصه‌ها نسبت به بخش غیردولتی مهیاتر است، بین بزرگی حجم دولت‌ها و تحقق مفاسد اقتصادی و مالی و از جمله تبانی در معاملات دولتی رابطه مستقیم و تنگاتنگی وجود دارد. مبارزه جدی با هرگونه فساد در حوزه معاملات دولتی مستلزم وضع مقررات جامع در خصوص انجام معاملات دولتی و به ویژه شیوه‌های انجام این معامله مانند مناقصه و مزایده و نیز پیش بینی ضمانت اجراهای کیفری لازم است. متأسفانه وجود قوانین و آیین‌نامه‌های مالی و معاملاتی ناهمگون و پراکنده که معمولاً بر اساس خواست و

تمایل دستگاه‌های اجرای مختلف و در راستای منافع سازمانی خاص این دستگاه‌ها تصویب شده‌اند، و عدم وجود قوانین جامع مالی و معاملاتی به ویژه در بخش مزایده‌ها سبب بی اثر شدن قوانین کیفری حاکم بر این معاملات شده است.

۴. اسماعیل صالحی (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی جرائم راجع به معاملات دولتی» ، به بررسی جرائم معاملات دولتی پرداخته و به این سوال در پژوهش جواب داده، که آیا قوانین و مقررات حاکم بر معاملات دولتی در حقوق ایران توانسته است از وقوع جرم در این قسمت جلوگیری کند یا خیر؟ در ادامه به این موضوع می‌پردازد که معاملات دولتی، تابع حقوق خصوصی و عمومی بوده و در صورت اختلاف در مورد آن‌ها در دادگاه‌های عمومی قابل رسیدگی می‌باشند. از آنجایی که در معاملات دولتی نیز امکان وقوع جرم وجود دارد و راه‌های ارتکاب جرم، تدلیس، اخذ پورسانت، کلاهبرداری، تبانی و گرفتن رشوه و دخالت کارکنان و مواردی از این قبیل در انجام معامله دولتی می‌باشد و بدین لحاظ اینگونه جرایم در ردیف جرائم اقتصادی و جرائم مالی و فساد اداری قرار می‌گیرد، که جرم در معاملات دولتی از جمله جرایم مربوط به مستخدمین و مامورین دولتی به معنای عام می‌باشد علی‌ای حال رعایت تشریفات قانونی در انجام معاملات دولتی و جلوگیری از ارتکاب هرگونه جرمی ، مکانیزم‌های کنترلی و نظارتی می‌بایست دقیق‌تر عمل نمایند تا امنیت اقتصادی که سنگ بنای پیشرفت در هر جامعه ایست، محفوظ بماند. لذا در این پژوهش به بررسی جرائم معاملات دولتی و راه‌های ارتکاب این جرائم پرداخته شده است.

۳- ضرورت و نوآوری تحقیق

کارکنان دولت و مامورین به خدمات عمومی به لحاظ طبع کار خود، وجوه یا اموال دولتی و عمومی را در اختیار دارند. به همین جهت و بطور طبیعی امکان استفاده غیرمجاز یا در غیر موارد معین شده از سوی قانونگذار از این وجوه یا اموال وجود دارد. سوءاستفاده‌های مالی مدیران و کارمندان در حال حاضر در صد بسیار بالایی از جرایم را در محاکم کیفری به خود اختصاص داده است. به همین منظور، بررسی و تحلیل مقررات موجود راجع به این جرایم و چگونگی انطباق مقررات آن‌ها با اعمال ارتكابی کارکنان دولت، باید مورد توجه قرار گیرد. از طرف دیگر، عده‌ای از حقوقدانان برخی از این جرایم را بطور اجمالی در قالب جرایم دیگری مثل جرم اختلاس بررسی کرده‌اند، در حالی که بین آن‌ها تفاوت‌های اساسی وجود دارد. بنابراین ضرورت دارد که این جرایم نیز مانند سایر جرایم با دقت، و بر اساس موازین حقوق

کیفری ایران مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد، و ابهام و اجمال موجود در مواد قانونی مربوط به این جرایم رفع گردد.

۴- بیان سؤال‌های تحقیق

۱. آیا موضوع این جرایم، مطلق اموال است یا فقط شامل وجوه و اموال منقول می‌باشد؟
۲. رفتار مرتکب در عنصر مادی فقط فعل است یا ترک فعل نیز می‌تواند رفتار مجرمانه در این جرایم باشد؟
۳. آیا انتفاع مرتکب جرم یا ورود ضرر به دولت در تحقق جرم شرط است یا خیر؟
۴. آیا منظور از سوء استفاده‌های مالی مدیران و کارمندان دولتی، تصاحب وجوه یا اموال دولتی و عمومی به نفع شخص مرتکب یا دیگری است؟

۵- فرضیه‌ها

۱. اموال موضوع این جرایم منحصر به اموال منقول نیست.
۲. رفتار مرتکب در این جرایم می‌تواند به صورت فعل یا ترک فعل باشد.
۳. در همه موارد این جرایم انتفاع مرتکب جرم یا ورود ضرر مالی به دولت شرط تحقق این جرایم نمی‌باشد.
۴. منظور از سوءاستفاده‌های مالی در این جرایم قصد خارج کردن دایمی موضوع از استیلای دولت و عموم نیست بلکه شامل هر نوع استفاده غیرمجاز یا تقصیر جزایی می‌گردد.

۶- هدف‌ها و کاربردهای مورد انتظار از انجام تحقیق

۱. آشنایی با مفهوم سوءاستفاده‌های مالی
۲. ارائه تعریفی از انواع جرایم مالی ارتكابی توسط مدیران و کارمندان دولتی
۳. بررسی فلسفه جرم انگاری سوء استفاده‌های مالی کارکنان دولت
۴. تبیین نحوه ارتكاب جرایم توسط مدیران و کارمندان دولتی
۵. شناخت موضوع این جرایم، و خصوصیات آن‌ها

۷- روش تحقیق

این پژوهش به صورت توصیفی تحلیلی می‌باشد. روش گردآوری اطلاعات نیز به شیوه کتابخانه‌ای و با مراجعه به کتاب‌ها و مقاله‌های مختلف در این زمینه انجام پذیرفته است.

۸- سامان‌دهی تحقیق

این نوشتار در سه فصل تدوین یافته است. فصل اول شامل چهار بخش می‌باشد. در بخش اول به بررسی این جرم از لحاظ تعریف و بیان پیشینه آن پرداخته‌ایم و در دو بخش دیگر به ترتیب به بررسی ارکان مادی و معنوی این جرم پرداخته شده و بخش آخر آن، ضمانت اجرای این جرم می‌باشد. تدلیس در معاملات دولتی به عنوان فصل دوم از این نوشتار است که از چهار بخش تشکیل شده است در آغاز به قراردادهای دولتی مورد حمایت سیاست جنایی ایران می‌پردازد آنگاه به بررسی حقوقی جرم تدلیس در معاملات دولتی، و در بخش سوم و چهارم به ترتیب ارکان و عناصر تشکیل دهنده جرم و مجازات و محکومیت در موضوع ماده ۵۹۹ قانون مجازات اسلامی مورد بررسی قرار گرفته است. فصل آخر به بزه اخذ پورسانت اختصاص داده شده است. این فصل از سه بخش متشکل است که در ابتدا بخشی به تبیین مفاهیم و پیشینه بزه اخذ پورسانت اختصاص یافته است، در ادامه بخشی دیگر به مبانی و عناصر این بزه در حقوق کیفری ایران می‌پردازد و بخش آخر آن چگونگی واکنش در قبال این بزه را به خود اختصاص داده است.

فصل اول: تصرف غیر قانونی کارمندان دولت در اموال

دولتی

در این فصل برآنیم تا با ذکر کلیاتی در زمینه جرم تصرف غیر قانونی کارمندان دولت در اموال دولتی، وارد مباحث اصلی این عنوان شویم. از این رو در چهار بخش مجزا، مطالب را بیان نموده‌ایم که در بخش اول به بررسی این جرم از لحاظ تعریف و بیان پیشینه آن پرداخته‌ایم و در دو بخش دیگر به ترتیب به بررسی ارکان مادی و معنوی این جرم پرداخته شده و بخش آخر آن، ضمانت اجرای این جرم می‌باشد که در کل فصل اول را با عنوان تصرف غیر قانونی کارمندان دولت در اموال دولتی به وجود آورده‌اند.

بخش اول: تعریف و پیشینه تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی

بررسی هر موضوعی مستلزم تعریف و تبیین مفهوم آن موضوع و شناخت پیشینه آن می‌باشد و بدون شک تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی از این امر مستثنی نیست، بنابراین لازم است مفاهیم بکار رفته در این موضوع تبیین شود و به همین منظور در این بخش ابتدا با بررسی معنای لغوی و اصطلاحی واژه‌ها به تعریف تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی و عمومی پرداخته، و سپس اهمیت اموال بیت المال از دیدگاه اسلام مورد بررسی قرار خواهد گرفت و در نهایت در این بخش سیر قوانین مربوط به تصرف غیر قانونی در ایران توضیح داده خواهد شد.

گفتار اول: تعریف تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی و عمومی

در ابتدا به منظور درک صحیح موضوع، معنای لغوی و اصطلاحی واژه‌ها بررسی می‌شود: تصرف در واژگان عربی به معنای «اختیار عمل داشتن، چیزی را به میل خود تغییر دادن و با آن رفتار کردن» آمده است (جرّ، ۱۳۸۴، ۵۸۲) و در فارسی به معنای «دست به کاری زدن، به دست آوردن، چیزی را مالک شدن» آمده است (عمید، ۱۳۷۹، ۳۹۹) تصرف در اصطلاح حقوق «عبارت است از اینکه مالی تحت اختیار کسی باشد و او بتواند نسبت به آن مال در حدود قانون یا به عدوان تصمیم بگیرد.» (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۲، ۱۵۴) تعریف دیگر آن «عبارت از تسلط و اقتداری است عرفی، که انسان در مقام اعمال حق خود بر مالی دارد.» (کاتوزیان، ۱۳۸۱، ۱۸۷). لذا تصرف را می‌توان بر اختیار و استیلاء داشتن برحق یا مال دانست. ترکیب لغوی غیرقانونی مترادف با غیرمجاز و نامشروع می‌باشد. در اصطلاح تصرف غیر قانونی «عبارت از تصرف بدون مجوز قانونی اموال دولت (یا اموالی که متعلق به افراد و اشخاص است و دولت به امانت آن‌ها را نگه می‌دارد) در اموال منقولی که امین در نگهداری آن‌ها هستند.» (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۲، ۱۵۶) تعریف شده است. پس تصرف غیرقانونی عبارت است از استیلاء در اموال یا حقوق دیگری و استفاده از آن، خارج از اختیارات قانونی و یا بدون مجوز مقامات صلاحیتدار.

واژه وجوه جمع وجه و در لغت به معنی؛ چهره، طریقه و پول آمده است (عمید، ۱۳۷۹، ۱۱۸۷) وجوه از نظر عرف به معنای نقدینگی پول رایج داخلی یا خارجی می‌آید. واژه اموال که جمع مال است، در فارسی به معنای؛ «دارایی، آنچه در ملک شخص باشد.» (عمید، ۱۳۷۹، ۱۰۴۱). در لسان حقوقی «مال به چیزی گفته می‌شود که بتواند مورد دادوستد قرارگیرد و از نظر اقتصادی ارزش مبادله را داشته باشد.» (امامی، ۱۳۷۲، ۱۹). در تعریف دیگری مال در عرف کنونی به دو معنی به کاربرده می‌شود: نخست به معنای مادی: مال به اشیایی گفته می‌شود که موضوع داد ستد حقوقی بین اشخاص قرار می‌گیرد. مانند خانه دوم به معنای مجرد و حقوقی که عبارت از حقوق مالی است که اشخاص امکان انتفاع از اشیاء مادی را می‌دهد مانند حق مالکیت و طلب دیگران» (کاتوزیان، ۱۳۸۱، ۱۰) لذا می‌توان گفت مال هرشیء یا حقی است که دارای ارزش اقتصادی بوده و قابل تملک می‌باشد.

وجوه عمومی نیز بر اساس ماده ۱۳ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۶۶ «عبارت است از نقدینه‌های مربوط به وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و شرکت‌های دولتی و نهادهای و مؤسسات عمومی غیر دولتی و مؤسسات وابسته به سازمان‌های مذکور که متعلق به حق افراد و